

Список використаних джерел

1. Киссинджер Г. Дипломатия / Г. Киссинджер. - М., 1997. - 710 с.
2. Мегатренды мирового развития / под ред. М. В. Ильина, В. Л. Иноземцева. - М. : Экономика, 2001. - 295 с.
3. Теория международных отношений : хрестоматия / сост., науч. ред. и коммент. П. А. Цыганкова. - М. : [б. и.], 2002. - 611 с.
4. Ruggie J. G. Construczzione del pace polity. Essayse on Internazionale Institutionalizzazione / J. G. Ruggie. - 3 ed. L., - N. Y., 2002. - 324 p.
5. Гидденс А. Судьба, риск, безопасность / А. Гидденс // Thesis. - 1994. - С. 38-52.
6. Blanchard O. Del economice in Post-Communismo transizione / O. Blanchard ; Universite Press: Oxford-Roma, 2001. - 325 p.
7. Человек: соотношение национального и общечеловеческого : сб. материалов междунар. симпозиума (Зугдиди, Грузия, 19-20 мая 2004 г.) Вып. 2 / под ред. В.В. Парцвания. - СПб. : С.-Петерб. философ. о-во, 2004. - Режим доступа : http://anthropology.ru/ru/texts/kvarats_va/mannt_14.html
8. Мир на рубеже тысячелетий : хрестоматия. - М. : [б. и.], 2003. - 617 с.
9. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну : пер. с нем. / У. Бек. - М. : Прогресс-Традиция, 2000. - 489 с.
10. Globalizzazione: A Reader / P. O'Meara, H. D. Mellinger, M. Krain, D. Marytani (eds). - Bloomingthon ; Indianapolis : Indiana Univ. Press-Roma. - 2000. - 781 p.
11. Бойцова О. Ю. "Нормативизм" как инструмент демаркации в современной западной политологии / О. Ю. Бойцова // Вест. Моск. ун-та. - 2004. - № 1. - С. 34-47. - (Сер. 12. Полит. науки).
12. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман / пер. с англ. В. Л. Иноземцева ; ЦИПО, Журн. "Свободная мысль". - М. : Логос, 2002. - 326 с.
13. И. Валлерстайн и миросистемный подход в современной западной литературе : сб. статей. - М. : [б.и.], 1997. - 567 с.
14. Медоуз Д. Х. За пределами роста : учеб. пособие / Д. Х. Медоуз, Д. Л. Медоуз, И. Рандерс : пер. с англ. ; под ред. Г. А. Ягодина. - М. : Прогресс-Пангея, 1994. - 598 с.
15. Cardoso F. H. An Age del civita / F. H. Cardoso // Foreign Policy. Roma. - Estate. Summer. - 2000. - P. 41-59.
16. Колодко-Гжегож В. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн / В. Колодко-Гжегож. - К. : Основні цінності, 2002. - 385 с.

Валентина Гурієвська,

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ

Системні фактори впливу в системі парламентаризму

У статті здійснено огляд вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень особливостей системних факторів впливу в системі парламентаризму. Зокрема, акцент зроблено на теоретичному аналізі феноменів системних факторів впливу та їх типології; визначенні особливостей системних факторів впливу.

Ключові слова: системний підхід, системні фактори впливу, парламентаризм, прикладна психологія.

The article is overviewed the national and foreign scientific researches of the peculiarities of the system factors of influence in the system of parliamentarism. In particular, the emphasis is made on the theoretical analysis of phenomena of system factors of influence and their typology; on the defining of the peculiarities of the system factors of influence.

Key words: system approach, system factors of influence, parliamentarism, applied psychology.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими завданнями. Інститут парламентаризму є ключовим механізмом розвитку сучасних політичних систем та демократичного суспільства. Системна криза українського суспільства багато в чому пов'язана з недоліками функціонування інституту парламентаризму, що потребує на нинішньому етапі нового осмислення та всебічного аналізу. У зв'язку з цим виникає потреба в системному розумінні психологічних факторів, що впливають на розвиток парламентаризму, що може бути реалізовано через застосування системного підходу, який базується на закономірностях взаємодії живих систем і навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї системного підходу в політиці й управлінні відображені в роботах В.Б.Авер'янова, В.Г.Афанасьєва, О.Бандурки, Ю.Г.Кальниша, О.Машкова, Н.Нижник, О.Ю.Оболенського та ін.

У психології управління системний підхід досліджувала Л.Е.Орбан-Лембрик. У монографії "Основи психології управління" вона відзначає, що системний підхід, як особливий науковий метод, здатний синтезувати основні дані про розвиток особистості та передавати їх у формі цілісного уявлення про людину як живу багаторівневу систему [2, с. 105].

Міланська модель системного підходу, що базується на практичному досвіді системної психотерапії, як аспект сучасного менеджменту пов'язана з іменами М.Сельвіні Палацолі, Л.Босколо, Д.Чеккін, Д.Прата. Дослідникам міланської групи належить концепція "кібернетичного конструктивізму", сутність якої полягає в тому, що будь-яка закономірно-регульована система, як і група, протягом певного часу розвиває правила, що визначають та обмежують простір поведінкової гри кожного з її учасників: "влада полягає у правилах гри". Фокус уваги вчених звернений не на суб'єктів управлінської діяльності, а на інформацію та комунікацію. За такого підходу дослідники розглядають не індивідуальність кожного окремого індивідуума як цілісної одиниці, а єдність усіх значень та правил, застосовуючи при цьому циркулярний аналіз як головний видозмінюючий інструмент, що здатний поставити систему перед лицем нового бачення проблем [4].

В.Сатір доповнила комунікативний напрям системного підходу. Вона вперше звернула увагу на інтрапсихічні аспекти комунікації. У своїх прак-

тичних дослідженнях вона прийшла до висновку, що комунікація може характеризувати систему і відображати існуючі в ній процеси. З одного боку, процес комунікації багатоплановий і має безліч аспектів, а з другого, обмежений власною моделлю прийняття повідомлення та системи інтерпретації. Особливу увагу В. Сатір звертає на контекст, в якому відбувається передача інформації чи спілкування, а зміст повідомлення розглядається лише як відображення цього контексту. Значущими показниками, що також беруться до уваги, є жести, міміка, положення тіла, рухи, тон голосу і навіть стиль одягу, що вказують на те, як функціонує система і про що насправді йдеться та в який спосіб прийнято у даній системі доносити інформацію [3].

Сальвадор Мінухін є одним із засновників структурної моделі системного підходу в психології, що сформувалася під впливом французького постструктуралізму та поглядів Фуко і Дерріди, котрих цікавило, які суспільні й владні структури приховуються за фасадом мови та форм її вживання, а також як ці структури репродукуються за допомогою тієї самої мови. Фуко займався пошуком імпліцитних систем, якими визначаються пануючі конструкції дійсності й щоденної поведінки. Він намагався виявити шляхи та закономірності їх формування, а також тиск, який ці системи чинять на нас. Темою його досліджень була влада, яка відтворює себе саму в суспільстві і в діях людей завдяки мові та знанням [5].

А. Фон Шліппе та Й. Швайцер проаналізували, яким чином технології системного підходу з психологічного поля почали проникати в інші сфери суспільного життя. Дослідники розглядають можливості застосування системного підходу в різних сферах життєдіяльності (соціальний менеджмент, підприємництво, управління, політика). Безперечним здобутком їх роботи є аналіз особливостей застосування системних теорій у роботі з групами, командами, організаціями [5].

Що стосується наявності вітчизняних розробок з питань аналізу та впровадження прикладних психологічних технологій системного підходу в системі парламентаризму, то в даний час існує явний дефіцит наукових публікацій за даною проблематикою.

Постановка завдання статті. Метою даного дослідження є аналіз психологічних особливостей системних факторів впливу в системі парламентаризму, відповідно до чого ми ставили такі завдання: здійснити теоретичний аналіз психологічних феноменів системних факторів впливу та розглянути типологію феноменів; визначити психологічні особливості системних факторів впливу в системі парламентаризму.

Виклад основного матеріалу. Системний підхід розглядає взаємозв'язок кожної із систем - сім'ї, організації, професійного або соціального співтовариства не тільки як силове поле, що впливає на розвиток і формує генетичну спадщину, але і як набір вірувань, схем мислення та поведінки від

минулих поколінь. У сучасному парламентаризмі необхідним є розуміння цих схем на їх глибинному рівні, з тим, щоб мати ресурси для звільнення від схем, які обмежують суспільний розвиток або є причиною політичних проблем. Ми не усвідомлюємо зазвичай реальність цього силового поля і те, яким чином воно на нас впливає. Іноді ми самі здійснюємо вчинки і поведомося в якійсь ситуації незрозумілим чином, роблячи щось несподіване для самого себе. Так само в системі парламентаризму виникають ситуації, які важко назвати адекватними. Системний підхід досліджує ці феномени та їх виникнення з точки зору системних явищ і процесів. Система, її компоненти та відношення взаємозумовлені. Системно-специфічні характеристики виникають разом з компонентами: компоненти, відношення і границі утворюються одночасно і складають базис аутореферентної організації системи (саморегульована система з певним характером зв'язків між компонентами, за якої вона розглядається як жива істота (К.Людвіг)). Всі компоненти системи залежать від умов та форми організації і підпорядковуються лише внутрішнім законам. Перевагою застосування технологій системного методу в системі парламентаризму є досить прості поняття, що є надбанням різних наук і містять універсальний та зрозумілий понятійний апарат: система - від найпростішої до найскладніших її утворень та її структура; навколишнє середовище, що впливає на функціонування системи; границі (фактори, які відділяють систему від середовища); способи взаємодії системи із середовищем (альянси, коаліції, конфлікти); генеалогічна концепція минулих поколінь та її вплив на систему; правила гри як прояв влади, системні ритуали тощо.

Система парламентаризму стає одиницею аналізу, подібно до живої істоти, що прагне стабільності (морфостазу - здатності системи зберігати свою структуру в умовах змін), або гомеостазу - прагнення системи до стабільності в умовах змінного зовнішнього оточення. З іншого боку, система парламентаризму змінює свою структуру (морфогенез), щоб адаптуватися до зовнішнього середовища. Підхід до парламентаризму як до живої системи дозволяє концептуалізувати всю повноту інформації та аналізувати її в більш широкому контексті.

Згідно з системним підходом прикладної психології, розвиток будь-якої соціальної системи залежить від системних факторів впливу, що визначені теоретиками і практиками системного підходу (В.Сатір, С.Мінухіним, Босормені-Надь, Дж.Хейлі, М.Сельвіні Палацолі, Л.Босколо, Д.Чеккіном, Д.Пратом, Г.фон Ферстером, Ф.Саймоном та ін.). Фактори впливу в прикладній психології визначаються як феномени, навколо яких зосереджується увага дослідника (див. табл.)

Системні фактори впливу у системі парламентаризму

Системні фактори впливу	Прояви	Можливі проблеми	Завдання застосування прикладних психологічних технологій
Стереотипи взаємодії	“комунікація за еталоном”	реакція в комунікації спрямовується не на повідомлення, а на власні очікування	подолання “штампів” комунікації; розширення контексту; усвідомлення стереотипів; формування навичок ефективного комунікації та конструктивного зворотного зв'язку
Правила	непорозуміння	неузгодженість сформованих внутрішньою культурою організації правил та імпліцитних (сформованих зовнішніми чинниками)	визначення та розширення існуючих правил; усвідомлення особистісних цінностей та цінностей системи парламентаризму; усвідомлення та аналіз сценаріїв, переданих у “спадок” від минулих поколінь, їх ресурсів та обмежень; усвідомлення відповідальності за розвиток та зміни
Системні міфи	ототожнення з групою за зразком: Ми - це...	несформована групова ідентичність; невідповідність міфів, переданих у “спадок” сучасним потребам; проекція власних негативних симптомів на суспільство; залежність від впливу несвідомих факторів психіки; продукування власних деструктивних сценаріїв на суспільство	вивчення міфів системи; усвідомлення потреб, які вони задовольняють; використання їх сюжету для подальшого переформулювання; розширення контексту; формування ідентичності; усвідомлення впливу групового мислення та психічних ефектів на особистість; формування системного бачення ситуації
Границі	закритість системи парламентаризму	порушення зворотних зв'язків; деструктивна комунікація; недостатньо довіри; деструктивна взаємодія	налагодження та розширення моделей взаємодії; усвідомлення потреб різних соціальних груп та взаємозалежностей від системи суспільства; формування ідентичності
Стабілізатори	проблеми, негативні прояви, симптоми, негативні події	система спрямовує енергію не на розвиток, а на подолання проблем (акцентування на проблемах веде до їх підтримки)	зміна акцентів на ресурси, пошук “вигоди” від проблем та можливості задоволення потреб іншим способом; усвідомлення місця проблеми та її виникнення у системі
Системні історії	уникнення відповідальності, обмежені погляди щодо власного впливу та участі у змінах	фокусування та відтворення лише певних історій, обмеження репертуару; залежність від впливу негативного самонавіювання та несвідомих факторів психіки; підкріплення та зміцнення деструктивних патернів; продукування власних деструктивних історій на суспільство	розширення контексту, рефремінг (переформулювання) історій, надання іншого значення, пошук ресурсів; усвідомлення потреб, які вони задовольняють; формування ідентичності; усвідомлення та аналіз історій, переданих у “спадок” від минулих поколінь, їх ресурсів та обмежень; усвідомлення особистісної відповідальності за розвиток та зміни

Розкриємо докладніше системні фактори впливу в системі парламентаризму. *Стереотипи взаємодії*. Цей феномен А.Бандлер назвав "комунікацією за еталоном", де реакція спостерігача відбувається не на логіку, а згідно із структурою власних очікувань [5, с. 73]. Спільна історія, спільна системна парадигма та спільні смислові штампи зумовлюють особливу стабільність динаміки систем комунікацій. Такі інтеракційні зразки відтворюють себе знову і знову. Кожна із комунікацій не завжди буде безпосередньою реакцією на попереднє висловлювання, а визначатиметься насамперед структурами очікувань, які утворюються протягом певного відтинку часу. Водночас у комунікації кожної системи, в тому числі й системи парламентаризму, все частіше трапляються "давно і добре відомі факти", які можуть раптом екстремально загострити ситуацію, оскільки існує заздалегідь готове, очікуване, "своє" пояснення. У такому разі, реакція в комунікації спрямовується не на повідомлення, а на очікування, зменшуючи будь-які шанси внесення змін та досягнення конструктивного діалогу. На особистісному рівні це призводить до блокування нового досвіду та досягнення результату в процесі парламентської взаємодії, оскільки спрацьовують звичні особистісні штампи - "завжди одне й те ж". Тому завданням прикладної психології в системі парламентаризму є виявлення та подолання "штампів" комунікації, розширення контексту події, усвідомлення стереотипів мислення, формування навичок ефективної комунікації та конструктивного зворотного зв'язку, що сприяє ефективній взаємодії в процесі парламентської діяльності.

Наступним фактором впливу є *правила*. Прикладна психологія як важливий аспект виділяє роботу з правилами, що передбачає аналіз та вивчення їх існування в системі окремої соціальної системи та встановлення домовленості учасників щодо конструктивної діяльності. Це один із найважливіших компонентів, які дозволяють встановлювати різноманітні обмеження та постійно-повторні способи варіантів поведінки під час парламентської взаємодії. Робота з правилами передбачає визначення та розуміння "вузьких" місць у парламентській взаємодії, коли результативність спільної діяльності знижується через непорозуміння. Науковці виділяють експліцитні (сформовані внутрішньою культурою організації) правила та імпліцитні (сформовані зовнішніми чинниками), які часто виявляються і можуть бути чітко сформульованими лише після їхнього порушення та оцінюються колективом чи групою осіб як проблема. Згідно з принципами "кібернетичного конструктивізму", мотиви, почуття, потреби та конфлікти розглядаються як конструкти соціальної системи. Визначення в процесі системного психологічного аналізу головних правил, що панують у системі парламентаризму, дасть можливість встановити смислові зв'язки з наявною сьогодні низкою проблем. За системним підходом, вирішення проблеми залежить від зміни встановлених раніше правил, що є актуальним у парламентському процесі.

Українське суспільство отримало в спадок не лише систему управління, а й правила, що обумовлюють і впливають на процес управління в системі парламентаризму. Деякі правила диктують нам країни, які (хочемо ми того чи ні) поки що справляють суттєвий вплив на політику держави. Серед них найбільш впливовими є два напрями, дещо протилежні за своїм змістом, - російський та європейський. Крім того, є власні, передані у спадок правила. Деякі з них залишаються до цього часу актуальними, а деякі лише гальмують рух до конструктивних перетворень. Аналіз суспільних правил дозволяє виявити причини як різноманітних обмежень, так і постійних способів поведінки учасників системи. Цей підхід може використовуватись як алгоритм на різних рівнях розгляду будь-якої проблеми. Він діє і на рівні всього суспільства, і на нижчому рівні будь-якої системи (колективу, групи, сім'ї).

Системні міфи. Міф, за визначенням В.Бусела, щось вигадане, неіснуюче, фантастичне. Дослідники системного підходу визначають міф як складне знання, що може бути виражене продовженням твердження: "Ми - це...". Вони дійшли висновку, що знання про себе (мається на увазі знання власних системних міфів) погано усвідомлюється і формується протягом трьох поколінь. Наприклад, поки існує в суспільстві міф про можливість рятівника (батька-президента), що здатний вивести країну з кризи, доти суспільство буде демонструвати поведінку, необхідну для рятівника, - тих, кого переважно потрібно рятувати. Так закріплюється соціальна неповносправність, стримується розвиток громадянського суспільства та громадських ініціатив. Тому для сприяння розвитку політик із ролі ведучого - рятівника має прийти до ролі "фасилітатора" (від англ. "to facilitate" - полегшувати, сприяти). Така роль передбачає сприяння змінам, розширення усвідомлення існуючої ситуації, знаходження ресурсів, має стійку мотивацію та натхнення для подолання політичних, бюрократичних і ресурсних бар'єрів.

Сучасне суспільне поле політичної невизначеності й хаосу породжує багато міфів, які заважають адекватності оцінювання ситуації та побудові ефективної моделі розвитку парламентаризму. Серед найбільш поширених в українському суспільстві, крім міфу про "ідеального" героя, є міфи: про надвпливи ("російські", "європейські", "американські"), які справляють визначальний вплив на розвиток українського суспільства, якого неможливо уникнути; про "унікальність" української нації як наднації; про "долю" нації як страждальницьку і про те, що шлях до світлого майбутнього може бути тільки через страждання; про поле політики як про "необмежену" владу без труднощів і проблем усередині; про "безпорадність" суспільства; про єдино вірний шлях розвитку чи "правильний вибір" суспільного розвитку країни; про те, що не можна нічого змінити чи запізно змінювати, та ін. Для того, щоб нейтралізувати вплив міфологічного сприйняття дійсності на суспільний розвиток, необхідне визнання їх існування; усвідомлення, які потреби вони задовольняють; використання їх сюжету для подальшого переформу-

лювання і розвитку інших сюжетів та значень, які б сприяли створенню перспективної моделі бажаного майбутнього [1].

Джон Дьюї зазначає, що серйозна небезпека та загроза для нашої демократії полягає не в тому, що існують інші, тоталітарні держави, а в тому, що в наших власних суспільних інститутах існують ті ж передумови, які в інших державах привели до перемоги зовнішньої влади, дисципліни, одноманітності й залежності від вождів. Тому аналіз міфів, які існують у системі парламентаризму, може бути діагностичним матеріалом для більш повної та об'єктивної оцінки психосоціальної дійсності українського суспільства і системи парламентаризму [1].

Границі. Поняття границь соціальних систем встановлюються завдяки домовленостям, на основі яких відбувається ідентифікація (належність/неналежність) когось або чогось до цієї системи. Так формується ядро своєї ідентичності, своєї сутності [5, с. 57]. На прикладі держави це може бути вирішення питання, у чому полягає сутність громадянства: в етнічній кровній спорідненості ("національна держава") чи у фактичному співіснуванні (мультикультуральне суспільство). Соціальні системи конституюють свої границі навколо питань, пов'язаних із пошуком своєї сутності та свого смислу і відповідно визначення належності/неналежності окремих елементів та операцій. Розрізняють різні типи границь. С.Мінухін виділяє три - застигли (ригідні), виразні (чіткі) та дифузні - залежно від того, як відмежовуються підсистеми сім'ї одна від одної [5, с. 57].

Встановлення, визначення та критичний перегляд існуючих границь є однією з найважливіших тем, що дискутується в рамках системного підходу прикладної психології. На рівні парламентаризму аналіз границь допомагає більше розуміти відносини та процеси взаємодії в системі.

Стабілізатори. Найчастіше стабілізуючими факторами виступають проблеми. Навколо них згуртовується система. Прикладом цього явища в системі парламентаризму України є бюрократія. Подолати чи знищити бюрократію означає знищити міцну основу системи, що сформувалась у процесі історичного розвитку. Вирішення даної проблеми може бути досягнуто за допомогою розвитку нової корпоративної культури, яка б замість стратегії боротьби з негативними явищами спрямовувала свою енергію на забезпечення актуальних потреб розвитку.

Системні історії, які досліджував Мюррей Боуен, впливають на сучасність, а в багатьох випадках відтворюються знову. І тут йдеться не про мову як таку; йдеться про значення, що передаються за допомогою мови у вигляді певних зразків (у соціальних системах цю роль відіграють історії), які в системах створюють та вибудовують реальність. Даний підхід розглядає дійсність через історії, які розповідають люди [5, с. 37]. У системі парламентаризму це може бути одним із вагомих компонентів для досягнення

більшого розуміння процесу комунікації, діагностичним інструментом розвитку системи управління, а також якісного рівня інформування та зворотного зв'язку.

Висновки. Виходячи з визначених вище положень, системний підхід може бути діагностичним засобом розвитку системи парламентаризму, одним із вагомих компонентів політичного аналізу, а також способом досягнення більшого розуміння процесу парламентської комунікації, якісного рівня інформування та зворотного зв'язку у парламентській діяльності, інструментом аналізу системи впливів та закономірностей, що гальмують демократичні перетворення та розвиток парламентаризму. Теоретичний аналіз психологічних феноменів системних факторів впливу доводить необхідність їх наукового дослідження з метою формування цілеспрямованих політичних впливів у системі парламентаризму.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у дослідженні системних поглядів щодо демократичних традицій та цінностей системи парламентаризму.

Список використаних джерел

1. Гурієвська В. М. Міфи і тиранії української політики та суспільства / В. М. Гурієвська // Дзеркало тижня. - 2009. - № 37 (765). - 3-9 жовт.
2. Орбан-Лембрик Л. Е. Основи психології управління : монографія / Л. Е. Орбан-Лембрик. - Івано-Франківськ : Плай, 2002. - 426 с.
3. Сатир В. Психотерапія сям'ї / В. Сатир. - СПб. : Речь, 2001. - 283 с.
4. Парадокс и контрпарадокс: Новая модель терапии сям'ї, вовлеченной в шизофреническое взаимодействие / М. Сельвини Палаццоли, Л. Босколо, Дж. Чекин, Дж. Прата. - М. : Когито-Центр, 2002. - 204 с.
5. Фон Шліппе А. Системна психотерапія та консультування / А. Фон Шліппе, Й. Швайцер. - Львів : ВНТЛ-Класика, 2004. - 320 с.

Олександр Лозовицький,

кандидат політичних наук,

здобувач кафедри державної політики та управління

політичними процесами НАДУ

Держава в зовнішньому середовищі: закони і закономірності глобального розвитку

У статті теоретично обґрунтовано актуальні напрями підвищення дієвості та ефективності розвитку держав у зовнішньому середовищі. Автором систематизовано історичний та емпіричний досвід розвитку законів і закономірностей міжнародного життя. Це наукове завдання вирішується на основі комплексного аналізу результатів останніх досліджень і публікацій,